

111

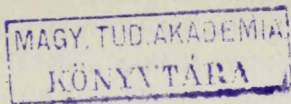
A RÓMAI TÖRTÉNETI
ÉS
MŰVÉSZETI INTÉZETEK
ÜGYÉBEN

*Fraknói Vilmos bizalmas előterjesztése
jóakaróihoz és barátaihoz*

BUDAPEST

1905

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Az általam Rómában létesített történeti és művészeti intézetek ügyében válságos fordulat állott be.

Kötelességemnek tartom erre nézve jóakaróimat és barátaimat a jelen bizalmas természetű közleménnyel tájékoztatni, illetőleg velők a nagyméltóságú nagyváradi I. sz. püspök úrral folytatott levelezésemet közölni; megjegyezvén, hogy ezen ügynek a nyilvánosság elé hozása ellen határozott óvást emelek.

I.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök, Kegyelmes Uram!
 Bátor vagyok az általam létesített római történeti és művészeti intézetek jövő főnnállásának biztosítására czélzó adománylevem tervezetét tiszteletteljesen bemutatni, miután szövegezése iránt a vallás- és közoktatásügyi minisztérium művészeti osztályának vezetőjével, a közalapítványi jogügyek igazgatójával, az Akadémia és a Szent-István-Társulat tudományos osztályának elnökeivel, már is *bizalmas természetű* megbeszéléseket folytattam. Mielőtt a tervezetet *hivatalos* tárgyalás alá bocsátanám és elfogadása iránt az illető tényezőknél a lépéseket megtenném: kötelességemnek tartom Excellentiádat tiszteletteljesen fölkérni, legyen kegyes engem eziránt megnyugtatóni, hogy a maga részéről a szöveg ellen kifogása nincs, esetleg pedig észrevételeit velem közölni, a melyeket természetesen kellő tekintetbe vennék. A szöveg

azt hiszem magyarázatra nem szorul. Intentióimat is felesleges volna fejtegetni, miután azok világosan visszatükröződnek. Csak egyet jegyzek meg. Külföldön működő tudományos és művészeti intézet fönnállása a kormány erkölcsi támogatása és közreműködése nélkül nem lehetséges. Azon feltételeket, a melyek alatt ez elnyerhető, illetve a kormány főfelügyeletének gyakorlására vonatkozó intézkedéseket a közalapítványi ügyigazgató javaslatára iktattam adománylevelembe. Egyébiránt magamat Excellentiád főpásztori jóindulatába ajánlva és fölszentelt kezeit csókolva, mély tisztelettel maradok Nagyméltóságú Püspök Urnak Roma, Corso d'Italia 139, 1905 januárius 18-ikán, alázatos szolgája: Fraknoi Vilmos s. k.

II.

Alapító oklevél tervezete.

Áthatva a meggyőződéstől, hogy Róma tudományos és művészeti kincseinek, műemlékeinek és régiségeinek tanulmányozása azt az emelő és nemesítő hatást, a mit a multban gyakorolt, a jövőben is érvényesíteni fogja; egyszersmind vezérelve az óhajtástól, hogy az örök városban tudományos és művészeti intézetekkel bíró nemzetek sorában a magyar ne hiányozzék: mintegy 180,000 korona költséggel egy épületet történeti intézet czéljaira s egy másikat festők és művészek befogadására építtettem és szereltem fel. 1. Ezt a két épületet, mely ezidőszerint az én nevemre van telekkönyvezve, az azokban létező összes ingóságokkal együtt, a «Római magyar történeti és művészeti intézetek» részére adományozom. 2. Ezen intézetek fõntartása és jövő fönnállásuk biztosítása tekintetében számítok arra, hogy idővel más tényezőknek is közreműködése mellett, azok az ország kulturai érdekeivel és közjogi állásával összhangzó irányban tovább fejlesztetni

és kiegészíttetni fognak; a magam részéről azt a kötelezettséget vállalom, hogy a míg egyházi javadalmaim haszonélvezetében maradok, évenként 30,000 koronát, azaz 1905 október 1-étől kezdve minden évnegyed első napján 7,500 koronát a nevezett intézetek folyó kiadásai fedezésére, a M. Földhitelintézet pénztárába rendszeresen be fogok fizetni.

3. Az intézetek céljainak szolgáló örök alapítvány létesítése végett, fentebbi kötelezettségemen felül, javadalmaim jövedelmezőségéhez képest, évenként bizonyos összeget fogok a M. Földhitelintézetnél gyümölcsözőleg elhelyezni; továbbá a szent-jobbi határban fekvő saját tulajdonomat képező hat hold kiterjedésű szőlőmet, úgy szintén a szent-jobbi javadalmomban levő élő és holt felszerelésekből álló ingó vagyonomat, mely a javadalom haszonélvezetének megszűntével engem megillet, végrendeletileg már is ugyanezen célra hagyományoztam.

4. A római intézeteket Magyarország apostoli Királyának legfőbb védnöksége alá helyezem, oly módon, hogy azok fölött a főfelügyelet a mindenkori vallás- és közoktatásügyi Minisztret illesse.

5. Az intézetek ügyeinek intézésére bizottság legyen hivatva, a melynek tagjai: *a)* M. T. Akadémia elnöke, *b)* a Szent-István-Társulat tudományos osztályának elnöke, *c)* az országos képzőművészeti tanács elnöke, *d)* a v. és k. Miniszterium művészeti osztályának vezetője, *e)* a szent-jobbi apát, s mikor az apátság üresedésben van, a budapesti kath. központi papnövelde kormányzója. Ez a bizottság maga választja elnökét és előadó titkárát; maga állapítja meg ügyrendjét, melyet a miniszteri jóváhagyás alá terjeszt; az intézetek évi háztartásáról rendes időben költségvetést és zárszámadást készít, melyet szintén miniszteri jóváhagyás alá terjeszt.

6. Az intézetek igazgatóját, esetről-esetre megállapítandó időtartamra s tiszteletdíj mellett a felügyelő-bizottság választja, a választást miniszteri megerősítés alá terjesztve.

7. Az intézetekbe fölvetetnek: *a)* két festő és

egy szobrász, kik a művészház három műtermét foglalják el és együtt 10,000 korona javadalmazásban részesülnek, avégből, hogy szabadon választott vagy megbízás következtében elvállalt művészi feladatok megoldásával, első sorban vallási és történelmi tárgyú művek kidolgozásával foglalkozzanak; a műtermek az azokhoz csatolt lakással és javadalmazással pályázati verseny útján adományoztatnak; a pályázati feltételek megállapítására és kihirdetésére, a 10,000 korona felosztására és adományozására az országos képzőművészeti tanács lesz hivatva; *b*) a M. T. Akadémia által kiküldendő egy történetbuvár, ki a római könyv- és levéltárakban szabadon választott vagy megbízás következtében elvállalt munkákat végez, s e célból évi 2,000 korona javadalmazást és a történeti intézetben lakást nyer; *c*) a Szent-István-Társulat tudományos osztálya által kiküldendő egyén, ki történeti, régészeti, vagy műtörténeti tanulmányokat kíván Rómában végezni, s e célból évi 2,000 korona javadalmazást s a történeti intézetben lakást nyer; *d*) a tudomány, irodalom és művészet művelői, kiket tanulmányaik Rómába vezetnek, s kiknek a felügyelő-bizottság az intézetek épületeiben lakást, esetleg pénzsegélyt is rendel. 8. Az intézetek jövedelmeiből az igazgató tiszteletdíján és az intézetek felvett tagok javadalmazásán felül fedeztetnek: az intézetek épületeit terhelő 55,000 olasz lira jelzálogos kölcsön törlesztési részletei és kamatai (évenként összesen 3,400 lira) és az intézetek dologi kiadásai. A fönmaradó összeg hova fordításáról a felügyelő-bizottság intézkedik. 9. A felügyelő-bizottság, a mennyiben arról győződnek meg, hogy a római intézetek fön tartása lehetetlenné vált, fel van hatalmazva, a v. és k. Miniszter jóváhagyásával, az intézetek épületeit és ingóságait áruba bocsátani, a könyvtár kivételével, melyet egyik római közkönyvtárnak adományoz. Az eladásból befolyó összeg és az intézetek egyéb vagyona egyenlő részekben a

M. T. Akadémia, a Szent-István-Társulat és a m. képzőművészeti társaság között osztatik föl, azzal a kikötéssel, hogy az évi kamatok az intézetek rendeltetésével összhangzó czélokra fordittassanak.

III.

Méltóságos és Főtisztelendő v. Püspök, Kanonok stb. Úr!
 F. hó 18-án kelt azon kérelmére, hogy a római történeti és művészeti intézetek jövő fönnállásának biztosítására czélzó adománylevele tervezetére vonatkozólag nyilatkozzam, készséggel közlöm Méltóságoddal a következő felmerült észrevételeimet. Az adománylevél szövegében nagyváradi egyházmegyémnek még csak említése sem fordulván elő, nekem mint főpásztornak nem is tartozik elfogadásom alá az alapítvány, melyre nézve az adománylevél sem köt ki semmiféle jogot a nagyváradi püspöknek. Méltóságod 1894. évi október 4-én kelt levelében úgy nyilatkozott, hogy alapítói akarata szerint intézete a váradi egyházmegyének is szolgálatában álljon. Boldogult püspök elődöm 1894. évi október 10-én 2365. sz. a. kelt levelében a nagyváradi egyházmegye számára az intézetben felajánlott hely betöltésére vonatkozó jogot saját és utódai nevében elfogadta bár, de az alapítás ügye befejezettnek nem volt tekinthető; mert Méltóságod az intézet szervezetére vonatkozó előterjesztését későbbre ígérte. A mostani tervezet azonban nemcsak az intézetnek művészeti intézettel való kibővítését, hanem az eredeti tervezetnek oly irányban való megváltoztatását is jelenti, hogy az intézetekhez a nagyváradi egyházmegyének különös joga teljesen megszűnnék. Habár ezek szerint főpásztori elfogadásom és megerősitésem alá az adománylevél nem tartoznék: Méltóságod kérelmét teljesítve, mégis közlöm egyéb észrevételeimet is az ügy érdekében. 1. Hiányzik az intézkedés, a

római intézeteknek és a saját szent-jobbi szőlőnek telekkönyveztetése iránt; tehát a telekkönyvi számokkal pontosan megjelölendők az ingatlanok és befoglalandó a szövegbe a telekkönyvi átíratási engedély. 2. Az intézetek jövő fennállásának biztosítása levén a cél, ki volna kötendő a 8. pontban, hogy az évi fölösleg első sorban az 55,000 korona adósság mielőbbi letörlesztésére fordítandó. 3. *Római katolikus egyházi javadalmakból keletkezik az alapítvány; tehát kívánato, hogy a catholicismusról legalább annyi előnyös megemlékezés történjék, hogy a 7. d) pontba a róm. kath. hittudomány művelői kifejezetten befoglaltassanak.* 4. Az alapító nem kíván életében kikötni magának jogokat? Ha igen, erről gondoskodni kell. 5. A 3. pont, azt hiszem, nem helyes; mert ha le akarja Méltóságod kötni a szent-jobbi saját fundus instructust, ez nem a meg is változtatható végrendeletben, hanem az alapító levélben teendő. Azonban talán jobb kihagyni ezen ígéretszerű adományt, mert különben, ha mindjárt nem leltároztatik a fundus instructus: akkor ebből baj származhatik később; ha pedig a leltározás most megtörténik, saját kezét köti meg Méltóságod, a mi szintén célszerűtlen. 6. Az alapító levél szövegezése a szent-jobbi apátság non curatum javadalmára praëjudiciosusnak látszik. 7. Az alapítványi tőke végleges elhelyezéséről, illetve kezeléséről is szükséges az alapító levélben intézkedni. Egyébként főpásztori áldásom mellett állandó hajlammal maradok Nagyvárad, 1905 január 29. Méltóságodnak szives rokona az Úrban: Pál püspök.

* * *

Egy évtizeden keresztül abban a meggyőződésben éltem, hogy az egyházi és politikai történetírás, a vallásos és profán művészet munkásait *Rómába* vonzva és vezetve: nemcsak a nemzeti kultúra színvonalának

emelésére hathatok, hanem egyháznak is szolgálatot teszek, nem értéktelenebbet annál, a mit társaim tesznek, a kik vagyonukat és jövedelmüket egyházmegyék nevelési és jótékonyági intézeteinek céljaira szentelik.

Ezen meggyőződésemben most megingatott egyháznak rám nézve legilletékesebb képviselője: főpásztorom, a ki alapító levelem tervezetében előttem lebegő cél és az elérésére választott eszközöket a helyeslésére és javallására nem méltathatta. Ilyen álláspont elfoglalására pedig csak is az a felfogás indíthatta, hogy az általam létesített intézmények az egyház érdekeivel, az egyházi jövedelmek felhasználását szabályozó kánonok szellemével összhangzásban nem állanak.

Ettől a rideg kijelentéstől nemes gyengédsége visszartartotta ugyan; de ezt félreértést kizáró módon jelezi, a mikor figyelmeztet, hogy «mivel római kath. egyházi jövedelmekből keletkezett az alapítvány, tehát kívánatos, hogy a *katholicizmusról legalább annyi előnyös megemlékezés történjék, hogy a róm. kath. hit-tudomány művelői kifejezetten befoglaltassanak*».

Ebből a nyilatkozatból azt a következtetést kell levonnom, hogy a javasolt betoldás nélkül alapítványom «a katholicizmusnak» előnyöket nem biztosítana.

Mindazáltal kísérletet kívántam tenni, hogy főpásztorom nyíltan kifejezett és hallgatagon jelezett összes kívánságainak teljesítésével, szándékaim tisztaságát és jóhiszeműségemet documentáljam.

E végből a következő két levelet intéztem hozzá.

IV.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök, Kegyelmes Uram!
 Midőn Nagyméltóságodnak január 30-án kelt nagybecsű iratáért legőszintébb hálámat tolmácsolom, szerencsém van tisztelettel tudomására hozni, hogy alapító oklevelem szövegébe beiktatom a következő pontot: «Az intézetek rendes tagjai... d) a nagyváradi l. sz. egyházmegye egy papja, ki a nagyváradi l. sz. püspök, illetőleg káptalani helynök által történeti, kánonjogi, műtörténeti, vagy régészeti tanulmányok végett Rómába küldetik, s a ki évi 2000 korona javadalmazást és a történeti intézetben lakást nyer.» Az intézetek megszűntének esetére úgy fogok rendelkezni, hogy vagyonuk egy negyed része a nagyváradi l. sz. egyházmegyének, illetőleg káptalanak adassék át. A 6-ik pontnak a szent-jobbi apátságra vonatkozó rendelkezését meg fogom változtatni. A 7-ik pontba beiktatom a «Katholikus hittudományt.» Az ily értelemben átdolgozandó tervezetet bátor leszek Nagyméltóságodnak Rómából megküldeni. Nagyméltóságodnak kezeit csókolva, mély tisztelettel vagyok Excellentiádnak Nápoly, 1905 februárius 5-ikén alázatos szolgája: Fraknoi Vilmos s. k.

V.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök, Kegyelmes Uram!
 Vonatkozva folyó hó 5-ikén kelt levelemre, bátor vagyok adománylevelem újra kidolgozott tervezetét Excellentiádnak tiszteletteljesen bemutatni azzal az alázatos kéréssel, hogy 5. c) pontját belátása szerint formulázni kegyeskedjék. Egyébiránt Nagyméltóságodnak kezeit csókolva, maradok Excellentiádnak Roma Corso d'Italia 139, 1905 februárius 15-ikén alázatos szolgája: Fraknoi Vilmos s. k.

VI.

Ezekre a levelekre ezt a választ nyertem:

Méltóságos és Főtisztelendő v. Püspök, Szent-jobbi Apát, Kanonok Úr! Folyó évi február 15-én kelt becses levelében kifejezett kérelme kapcsán értesitem Méltóságodat, hogy a római és történeti intézetek jövő fennállásának biztosítását ezéltő adománylevél tervezetében az 5. c) pontot következőleg vélném szövegezhetőnek: «Élte fogytáig, vagy ameddig e jogot gyakorolni kívánja az alapító; azután a nagyváradi l. sz. káptalannak azon tagja, kit a nagyváradi l. sz. püspök, illetőleg káptalani helynök e tiszttel megbíz, a megbízatás-kor ennek időtartamát is meghatározván.» Az átalakított adománylevélben egyházmegyéem részére jogok foglaltatván, most már az én elfogadásom is szükséges, és ezért megtolandó az adománylevél egy ponttal, melyben kimondatik, hogy az adománylevél öt eredeti példányban állittatik ki, melyekből egy-egy a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Ministeriumot, a nagyváradi l. sz. püspököt, a magyar Tudományos Akadémiát, a Szent-István-Társulat tudományos és irodalmi osztályát és az országos képzőművészeti tanácsot illeti. A mennyiben az 1. pontban hivatolt közjegyzői okiratok a telekkönyvi átíratás iránt is kellő intézkedést tartalmaznak és pedig a szent-jobbi szőlőre nézve is, megnyugtathatom Méltóságodat, hogy nekem az *elfogadást befolyásoló egyéb észrevételem nincs*. Meg kell azonban jegyezmem, hogy a szent-jobbi apátsági javadalomban levő élő és holt felszerelvények adományozására vonatkozó részlet szövegezését most sem tartom egészen szerencsésnek és az alapítványi tőke végleges elhelyezése és kezelése felől most sem találok a tervezetben egészen megfelelő intézkedést. Azonban, ha más érdekelt tényezőnek e tekintetben nem lesz észrevétele, én

további észrevételt nem teszek. Egyébként főpásztori áldásom mellett állandó hajlammal vagyok Méltóságodnak Budapest, 1905 május 19. szives rokona az Urban: Pál püspök.

* * *

Fentebb jelezett aggályaimat nem oszlatta el, sőt fokozta ez a levél, a melyben jóságosságáról általánosan ismert főpásztorom azután is, hogy kivánságainak megfelelttem, kényszerítve érezte magát arra, hogy nemcsak elismerése kifejezését tagadja meg tőlem, hanem újból megvonja helyeslését és javallását; a mely levelében a nagyváradi egyházmegye javára tett ajánlatomat hallgatással mellőzi; a mely levelében arra a nyilatkozatra szorítkozik, hogy «az alapítóoklevél elfogadását befolyásoló észrevétele nincs.»

Távol áll tőlem az a szándék, hogy főpásztorom eljárását bírálat tárgyává tegyem. Ellenkezőleg abban újjmutatást keresek az általam követendő eljárás irányítására.

Világos előttem, teljes lehetetlen Rómában intézeteket létesíteni és föntartani, a melyek egyházzam részéről rokonszenvező fogadtatásra és hathatós támogatásra nem számíthatnak, a melyeket egyházzam csak tűrni hajlandó; mert azok a létjog és az életképesség föltételeit nélkülöznék.

Kötelességérzet, nem túltengő hiúság vezetett alapítólevelem formulázásában.

Kötelességérzet, nem sértett hiúság készlet ezen alapítólevél visszavonására.

Azonban nem vonom vissza, sőt egész kiterjedésében föntartom azon elhatározásomat, hogy összes

vagyonomat és a mig két javadalmam birtokában maradok, évenként *legalább* harminczezer koronát a nemzet kulturái szolgálatában fogom értékesíteni, és pedig oly módon, a mely minden kétséget és félreértést kizáró módon igazolja, hogy egyházam és hazám iránt tartozó kötelességeim teljesítése egyaránt szívemen fekszik.

1905 június 11-ikén.

Fraknói Vilmos.

